

WYCIŚNIĘCI!

Kulisy produkcji soku pomarańczowego

STRESZCZENIE

Kraków, 2015

OPRACOWANIE: Niniejszy raport został opublikowany w ramach kampanii SUPPLY CHAINGE, ogólnoeuropejskiego projektu którego celem jest działanie na rzecz bardziej sprawiedliwych i zrównoważonych marek własnych supermarketów. Raport został opracowany przez Martina Wildenberga/GLOBAL 2000 oraz Sandrę Dusch Silva/CIR.

WYDAWCA: GLOBAL 2000, Neustiftgasse 36, 1070 Wien.

REDAKCJA: Martin Wildenberg/GLOBAL 2000, Eva Izquierdo/EEB, Andreas Lipowsky / Christliche Initiative Romero (CIR)

OPRACOWANIE GRAFICZNE: Martin Wildenberg

ZDJĘCIA: Martin Wildenberg/GLOBAL 2000 – Außer Seite Infobox s12

TŁUMACZENIE: Agnieszka Sobolewska

PUBLIKACJA W WERSJI POLSKIEJ OPRACOWANA PRZEZ:

Fundację Kupuj Odpowiedzialnie || www.ekonsument.pl

KUPOJ ODPOWIEDZIALNIE !

PEŁNY RAPORT W WERSJI ANGIELSKIEJ DOSTĘPNY JEST TUTAJ: <http://supplychainge.org/products/orange-juice>

Publikacja jest współfinansowana ze środków Unii Europejskiej w ramach projektu SUPPLY CHAINGE. Za treść publikacji odpowiada Fundacja Kupuj Odpowiedzialnie, poglądy w niej wyrażone nie koniecznie odzwierciedlają oficjalne stanowisko Unii Europejskiej.

Spis treści

Wprowadzenie	3
Podstawowe informacje o soku pomarańczowym	5
Szkodliwy wpływ produkcji soku pomarańczowego na środowisko	7
Najwyższe na świecie zużycie pestycydów.....	8
Wpływ soku pomarańczowego na klimat	9
Łamanie praw człowieka w produkcji soku pomarańczowego	10
Czas na zmianę!	12
Co muszą zrobić supermarkety?	13

Wprowadzenie

Produkcja i sprzedaż żywności generuje miliardowe zyski na całym świecie. Jednak międzynarodowe korporacje rzadko ponoszą odpowiedzialność za warunki pracy w swoich łańcuchach dostaw i za wpływ ich produkcji na środowisko. Niniejszy raport przedstawia jasny obraz całego łańcucha dostaw soku pomarańczowego sprzedawanego w Europie, od uprawy pomarańczy po wprowadzanie soku na rynek. Wnioski z badań przeprowadzonych w Brazylii i Europie rzucają światło na to, co supermarkety aż nazbyt chętnie tuszują i ukrywają: wyzysk pracowników na plantacjach i w fabrykach oraz niszczenie środowiska, szczególnie poprzez masowe stosowanie pestycydów.

Opracowanie przedstawia w zarysie przemysł cytrusowy w Brazylii, prezentując profil ekonomiczny głównych firm we wszystkich istotnych sektorach: rolniczym (uprawa i zbiór pomarańczy), przemysłowym (przetwarzanie pomarańczy do produkcji soku) oraz marketingu i sprzedaży produktu końcowego (europejskie sieci detaliczne). Wnioski opierają się na badaniach przeprowadzonych metodą jakościową, z dwiema wizytami w terenie: pierwszą w czerwcu i lipcu 2013 r. odbyła Christliche Initiative Romero e.V. (CIR)¹, niemiecka organizacja pozarządowa zajmująca się polityką rozwojową, a drugą w lipcu 2015 r. – CIR oraz austriacka organizacja pozarządowa ochrony środowiska GLOBAL 2000. Ponadto CIR zamówił badania w Instituto Observatório Social (IOS) w 2013 r. Oprócz źródeł bezpośrednich (indywidualnych wywiadów z pracownikami i związkowcami), wykorzystano różne źródła pośrednie, takie jak materiały firmowe lub branżowe oraz informacje uzyskiwane m.in. od rządów, z prasy branżowej, czy uniwersytetów.

---

¹ CIR: http://www.ci-romero.de/fileadmin/media/informieren-themen/studien/CIR_Orange_juice_study_low_sp.pdf

Podstawowe informacje o soku pomarańczowym

Sok pomarańczowy dostępny w handlu jest produkowany albo jako sok wyciskany bezpośrednio z owoców, albo, od 1945 r., z koncentratu. Na rynku brazylijskim najistotniejszy jest ten drugi rodzaj: udział Brazylii w światowym handlu mrożonym koncentratem soku pomarańczowego wynosi ponad 80%.²

W ciągu ostatnich 30 lat nastąpił olbrzymi wzrost wydajności w produkcji soku pomarańczowego dzięki gęstszemu nasadzeniu. Aby przetrwać na bardzo konkurencyjnym rynku, dochodzi do zwiększonej koncentracji na wszystkich etapach łańcucha produkcji soku pomarańczowego. Liczni mali i średni producenci pomarańczy muszą obecnie konkurować z trzema międzynarodowymi koncernami przetwórczymi. Podczas gdy jeszcze w latach 1970–1990 w produkcji soku pomarańczowego wciąż działało od 15 do 20 małych firm,³ od lat 80. najwięksi gracze zaczęli przejmować mniejsze firmy i wypychać je z rynku. Dziś korporacje Sucocítrico Cutrale Ltda. (Cutrale), Citrosuco S/A Agro (Citrosuco) oraz Louis Dreyfus Commodities Agroindustrial S/A (LDC) kontrolują całe przetwórstwo i eksport soku pomarańczowego w Brazylii. Zatem te trzy koncerny de facto kontrolują rynek globalny, dostarczając ponad 50 procent soku do największych rozlewni na całym świecie. Tak wyraźna konsolidacja daje „wielkiej trójce” ogromną siłę rynkową w negocjacjach cenowych z producentami pomarańczy i umożliwia im regularne spychanie cen poniżej kosztów produkcji.

Producenci soku płacą rolnikom około 2,60 euro za skrzynkę pomarańczy (40,8 kg).⁴ Ze względu na niskie ceny płacone przez sokowy kartel, często niepokrywające nawet kosztów produkcji, stale rośnie liczba bezrolnych pracowników plantacji.

Jednocześnie wzrasta także koncentracja rynku w europejskim sektorze detalicznym. Na każdym europejskim rynku 3-4 sieci supermarketów kontrolują 80-90 procent całego handlu detalicznego żywnością i tym samym bezpośrednio lub pośrednio wpływają na warunki życia i pracy milionów pracowników na całym świecie. Jedną z kluczowych strategii maksymalizacji zysków europejskich supermarketów jest produkcja marek własnych. Zamiast kupować i sprzedawać produkty marek niezależnych, supermarkety coraz częściej zamawiają i sprzedają „własne” produkty. W Europie 66 procent soku pomarańczowego jest sprzedawana pod marką supermarketu lub dyskontu.

---

² C.f. Commodities: Orange Juice, <http://www.investopedia.com/university/commodities/commodities14.asp> (dostęp: 22.09.2015).

³ C.f. <http://www.iea.sp.gov.br/out/verTexto.php?codTexto=3018> (dostęp: 22.09.2015).

⁴ <https://goo.gl/SMneQ5>

Szkodliwy wpływ produkcji soku pomarańczowego na środowisko

Mechanizmy rynkowe nazywane obecnie *nieuczciwymi praktykami handlowymi* prowadzą do łamania praw pracowniczych i społecznych, a także powodują długotrwałe szkody w środowisku naturalnym. Duże, silne ekonomicznie koncerny międzynarodowe mają istotny wpływ na ramy prawne na szczeblu krajowym, tzn. nastawienie korporacji na maksymalizację zysków prowadzi do uchwalania przepisów chroniących krótkofalowe zyski korporacji, podczas gdy koszty środowiskowe i zdrowotne ponosi społeczeństwo. W tym kontekście postępująca destrukcja kapitału naturalnego jest istotnym problemem społecznym, ponieważ część populacji znajdująca się w niekorzystnej sytuacji nie ma możliwości zrekompensowania utraty kapitału naturalnego (np. ludzie żyjący w ubóstwie nie są w stanie zastąpić zanieczyszczonej wody pitnej kupowaniem czystej wody).

NAJWYŻSZE NA ŚWIECIE ZUŻYCIE PESTYCYDÓW

Pomarańcze należą do owoców, w których uprawie wykorzystuje się najwięcej pestycydów – wymagają największego zużycia na hektar spośród wszystkich eksportowych upraw w Brazylii.⁵ Od 2008 r. Brazylia jest światowym liderem w zużyciu pestycydów.⁶ W ciągu ostatniej dekady rynek pestycydów rozwijał się tu szczególnie szybko (wzrost o 190 procent, przy 93-procentowym wzroście globalnym). Ich sprzedaż to w Brazylii wielki biznes, zdominowany przez kilka międzynarodowych koncernów. Niestety, sprzedawane i stosowane tu pestycydy są wyjątkowo toksyczne, wiele z nich jest zakazanych w innych krajach z powodu szkodliwości dla środowiska.⁷ Liczba zgłaszanych przypadków zatruc pestycydami podwoiła się od 2007 r. do 4537 incydentów. O 67 procent wzrosła w tym czasie liczba wypadków związanych z użyciem pestycydów, a oficjalna liczba ofiar śmiertelnych zwiększyła się ze 132 do 206. Szacuje się, że niezgłaszanych przypadków jest znacznie więcej.

Ponadto na początku ostatniej dekady stwierdzono w Brazylii tzw. „zielenienie cytrusów”, chorobę bakteryjną atakującą uprawy pomarańczy. Doprowadziło to do stosowania na masową skalę neonikotynoidowych środków owadobójczych, które uważa się za zagrożenie dla dzikich i udomowionych pszczoł. Zwalczając owady odpowiedzialne za zarażenie „zielenieniem cytrusów”, pestycydy te mają jednocześnie katastrofalny wpływ na pszczoły zapylające komercyjne gaje pomarańczowe. W samym Rio Claro, okręgu w stanie São Paulo, od 2008 do 2010 zniszczeniu uległo 10 000 uli.

---

⁵ C.f. Neves, Marcos Fava : An Overview of the Brazilian Citriculture 2009

⁶ Agência Nacional de Vigilância Sanitária. Programa de Análise de Resíduos de Agrotóxicos em Alimentos (PARA). Relatório de Atividades de 2011 e 2012. Brasília: Agência Nacional de Vigilância Sanitária; 2013

⁷ PAN: Highly hazardous pesticides from BASF, Bayer, and Syngenta! Results of an international investigation. 2012. http://www.pan-germany.org/download/Big3_EN.pdf

WPŁYW SOKU POMARAŃCZOWEGO NA KLIMAT

Jaki wpływ na klimat ma szklanka soku pomarańczowego, którą wypijasz do śniadania? Aby odpowiedzieć na to pytanie, trzeba zastosować perspektywę cyklu życia produktu, uwzględniając nie tylko emisje związane z produkcją soku, ale także z zakupem i konsumpcją. Z tej perspektywy staje się jasne, że jako konsumenci możemy mieć bezpośredni wpływ na środowiskowy ślad soku, który pijemy.

Rolny etap produkcji (szczególnie produkcji koncentratu) wymaga dużych nakładów energii, ale ponieważ w Brazylii szeroko wykorzystywane są biopaliwa, wpływ na emisje CO₂ zostaje nieco zredukowany.

Jednak jadąc samochodem po zakupy do supermarketu możemy dodać do śladu węglowego naszej szklanki soku więcej, niż powstało w całym procesie transportu z Ameryki Południowej do Europy. Porównanie wyników czterech badań cyklu życia produktu wskazuje, że litr soku pomarańczowego ma ślad węglowy będący ekwiwalentem 1 kilograma CO₂,⁸ porównywalny m.in. z ekologicznym mlekiem i innymi sokami owocowymi.⁹

---

⁸ Carbon & water footprint of oranges and strawberries. A literature review. Mordini, M., Nemecek T., Gaillard G. Hrsg. Zürich, Agroscope Reckenholz-Tänikon ART. . December , 2009, 1-76 S. <http://www.saiplatform.org/uploads/Library/WG%20Fruit%20-%20ART%20Final%20Report.pdf>

⁹ T. Lindenthal, T. Markut, S. Hörtenhuber, G. Rudolph, K. Hanz 2010 Klimabilanz biologischer und konventioneller Lebensmittel im Vergleich „Ökologie und Landbau http://www.fibl.org/fileadmin/documents/de/oesterreich/arbeitschwerpunkte/Klima/Klimabilanz_bio_konv_Vergleich_0912.pdf

Łamanie praw człowieka w produkcji soku pomarańczowego

Uprawa pomarańczy wymaga bardzo dużego nakładu siły roboczej. Owoce zbiera się w większości ręcznie, a zbieracze często jeżdżą od plantacji do plantacji i pracują przy zbiorach pomarańczy, trzciny cukrowej lub innych upraw, w zależności od pory roku. Na ogół otrzymują płace zbyt niskie, by wystarczały na godne życie. To oni najbardziej odczuwają skutki bezwzględnej konkurencji między międzynarodowymi koncernami producentów soku. Wykonują pracę obciążającą fizycznie, kiepsko płatną i pozbawioną osłon prawnych.

Oficjalnie na plantacjach w Brazylii obowiązuje 44-godzinny tydzień pracy, a pracownicy mają prawo do godzinnej przerwy obiadowej. Jednak presja produkcyjna jest tak duża, że często muszą zrezygnować z przerwy i są de facto zmuszani do pracy w nadgodzinach. Podczas zbiorów oczekuje się od nich, że będą pracować także w weekendy. Z kart pracy wynika, że przez kilka lat z rzędu pracownicy dostają tylko jeden dzień wolny w miesiącu.

Pracownicy wszystkich badanych firm mówili także, że drabiny, z których mają korzystać, nie nadają się do pracy, co często prowadzi do wypadków i urazów. Wszystkie drabiny mają taką samą długość, ale drzewka pomarańczowe rosną do bardzo różnych wysokości.

Opryski chemiczne są często wykonywane w czasie, kiedy robotnicy pracują przy zbiorach, co wywołuje u nich reakcje alergiczne i inne problemy zdrowotne. Nie ma szkoleń dotyczących obchodzenia się z trującymi substancjami ani kwestii BHP. Pracodawcy nie informują pracowników o niebezpieczeństwach, na które ci będą narażeni podczas pracy ani o tym, jak się chronić. Odzież ochronna albo nie jest udostępniana, albo jest niewystarczająca – chociaż części pracowników się ją zapewnia, skarżą się oni na jej niską jakość.

Autobusy lub pikapy, które przewożą robotników na plantacje, są całkowicie zdezelowane, a często nie są nawet zarejestrowane. Na ogół zatrudniający siłę roboczą podwykonawcy transportują pracowników własnymi pikapami, więc w razie wypadku dochodzić roszczeń można tylko od nich, a Cutrale, Citrosuco i LDC nie ponoszą odpowiedzialności.

Z badań wynika, że szczególnie dyskryminowane są kobiety. Źródła w związkach zawodowych twierdzą, że w fabrykach soku mężczyźni mają na ogół umowy o pracę na czas nieokreślony, natomiast większość kobiet – jedynie kontrakty na czas określony.¹⁰ Związkowcy z fabryk LDC i Cutrale podają, że zwolniono wiele ciężarnych kobiet oraz kobiet z dziećmi.¹¹ Oprócz dyskryminacji i niekorzystnej sytuacji ekonomicznej, kobiety są ofiarami ciągłego molestowania psychologicznego, fizycznego i seksualnego.

Zarówno na plantacjach, jak i w fabrykach panuje wrogie nastawienie do związków zawodowych. Pracownicy mający kontakty ze związkami ryzykują zwolnieniem z pracy.

---

¹⁰ Z miejscowości Piratininga, Duartina oraz Mogi Mirim.

¹¹ Z Mogi Mirim.

Czas na zmianę!

CO MUSZĄ ZROBIĆ SUPERMARKETY?

Europejskie supermarkety muszą wziąć odpowiedzialność za warunki w całym łańcuchu dostaw produktów, które sprzedają, zwłaszcza pod markami własnymi, a te w przypadku soku pomarańczowego stanowią 66 procent całej sprzedaży w Europie. Do działań, jakie muszą podjąć supermarkety, należą:

- ✓ Partycypacyjna, transparentna ocena społecznych i środowiskowych skutków ich działalności i praktyk zaopatrzeniowych, z uwzględnieniem lokalnych problemów i realiów społecznych. Opracowanie wraz z dostawcami planów działań naprawczych z konkretnym terminem.
- ✓ Wdrożenie wiarygodnych procedur monitorowania poprzez bezpośrednią współpracę ze związkami zawodowymi, miejscowymi pracownikami i innymi zainteresowanymi stronami. Organizacje te muszą być równo reprezentowane na wszystkich szczeblach decyzyjnych, z najwyższym włącznie. Musi powstać funkcjonalny system składania skarg oraz system niezależnej weryfikacji.
- ✓ Współpraca ze związkami zawodowymi, lokalnymi pracownikami i innymi zainteresowanymi stronami w celu zdefiniowania godnej płacy dla pracowników branży pomarańczy w brazylijskim stanie São Paulo.
- ✓ Ujawnienie pełnej listy dostawców w Brazylii.
- ✓ Zagwarantowanie poszanowania dla działalności związków zawodowych i zachęcanie do niej w całym łańcuchu dostaw.
- ✓ Powstrzymanie złego traktowania ze względu na płeć i dyskryminacji wobec kobiet i dziewcząt w łańcuchach dostaw (dyskryminacyjnych praktyk zatrudnienia, nierówności płacowych, dyskryminacji w dostępie do dalszych szkoleń i awansu, molestowania seksualnego itd.).
- ✓ Wymaganie od podwykonawców respektowania w ich firmach i placówkach wszystkich podstawowych praw pracowniczych, określonych w konwencjach MOP oraz Wytycznych ONZ.